

Kula babilonska i pometnja jezika.

Na temelju hebrejskog teksta pokušao da razjasni
fra. Petar Vlašić, franjevac.

1. Tekst.

U 11. poglavlju prve knjige sv. Pisma, naime Geneze, čitamo zanimivi opis zanimivog događaja iz drevne povjesti ljudskog roda, a glasi doslovce ovako:

a) po Vulgati:

1. Erat autem terra labii unius, et sermonum eorumdem.

2. Cumque proficiscerentur de oriente, invenerunt campum in terra Sennaar, et habitaverunt in eo.

3. Dixitque alter ad proximum suum: Venite, faciamus lateres et coquamus eos igni. Habueruntque lateres pro saxis, et bitumen pro caemento.

4. Et dixerunt: Venite, faciamus nobis civitatem et turrim, cujus culmen pertingat usque ad coelum, et celebremus nomen nostrum antequam dividamur in universas terras.

5. Descendit autem Dominus, ut videret civitatem et turrim, quam aedificabant filii Adam.

b) po hebrejskom izvorniku:

1. A bijaše cijela zemlja jednoga jezika i jednakoga govora.

2. I zgodi se, kad otiđoše od istoka, nađoše ravnicu u zemlji Senarskoj i nastaniše se ondje.

3. Pa rekoše među sobom: Hajde da pravimo opeke i da ih dobro pečemo u vatri. I bijahu im opeke mjesto kamena i paklina mjesto kreča.

4. I govorahu: Hajde, da si saznamo grad i kulu, koje će vrh biti do nebesa, i napravimo sebi znak, da se ne bi rasijali po svoj zemlji.

5. A Gospodin (= Jahve) siđe, da vidi grad i kulu, što zidahu sinovi čovječji.

6. Et dixit: ecce unus est populus, et unum labium omnibus: coeperuntque hoc facere, nec desistent a cogitationibus suis, donec eos opere perficiant.

7. Venite igitur, descendamus et confundamus ibi linguam eorum, ut non audiat unusquisque vocem proximi sui.

8. Atque ita divisit eos Dominus ex illo loco in universas terras, et cessaverunt aedificare civitatem.

9. Et idcirco vocatum est nomen ejus Babel, quia ibi confusum est labium universae terrae; et inde dispersit eos Dominus super faciem cunctarum regionum.

6. I reče Gospodin (= Jahve): Gle! narod jedan i jezik je jedan u svijeh, i kad su oni to počeli raditi, ne će im bit teško da zvrše sve, što su naumili uraditi.

7. Hajde dakle, da sidemo i da im ondje pometemo jezik, da ne razumiju jedan drugoga.

8. Tako ih Gospodin rasu odande po svoj zemlji i pre-stadoše zidati grad.

9. Žato se prozva Babel, jer ondje pomete Gospodin (= Jahve) jezik cijele zemlje i odande ih rasu Gospodin po svoj zemlji.

2. Kritika teksta.

Kako će cijenjeni čitatelj već i sam razabrati, prevod Vulgate u suštini jednak je hebrejskom tekstu, koji sam nastojao što vjernije prevesti. Poslužio sam se u glavnome sa Daničićevim prevodom, ispravio sam ga samo na nekim mjestima prema hebrejskom masoretskom tekstu, tiskanom u Beču god. 1882.

Što Vulgata naprosto veli (r. 1.): „Erat autem terra labii unius“ u izvorniku stoji כַּלְהֶאֱרֶץ (kol - haarez) = „cijela zemlja“. U 3. r. gdje Vulgata prevodi „bitumen“ a Daničić „smola zemljana“; ja sam preveo: „paklina“ (asfalt), jer to baš označuje hebr. riječ דַּחֲמָר (hachemar).¹

U 4. r. riječ מִגְדָּל (migdal) = turris = kula, mogli bismo prevesti i „toranj“, pod kojim se može razumjeti koji mu drago toranj, bio on osamljen ili povrh druge zgrade po-

¹ Sr. Gesenius = Th. Hofman: Lexicon Hebraicum et Chaldaicum. Lipsiae 1847. str. 320a.

dignut. Ono što u istome retku Vulgata prevodi: „et celeberrimus nomen nostrum, antequam dividamur in universas terras“ (= i proslavimo svoje ime prije nego li se razdijelimo u sve zemlje) nije baš točan prevod hebrejskoga, gdje stoji: „i napravimo sebi ime, da se ne bismo rasi- jali po svoj zemlji“. Ona hebr. riječ שֵׁם (šem) znači za- pravo „ime“, pa također „slavno ime“ „slava“; ja sam preveo „znak“, jer ima i to značenje,¹ a mislim, da ovako najbolje odgovara cjelokupnom tekstu. Pogriješno je pak u Vulgati pre- vedeno „antequam“, jer izvorna riječ בֵּי (pen) nigda ne znači „prije nego“ doli vazda „da ne = μή = ne“ dakle „da se ne razdijelimo po svoj zemlji“ = ne dividamur...

U r. 5: בְּנֵי הָאָדָם (benej haadam) može se prevesti, kako to Vulg. čini: „Fili Adam = sinovi Adamovi“, ali je bolje ovdje prevesti „sinovi čovječji“, jer „Adam“ znači „čovjek“.

Malo je poteže prevesti iz izvornika drugi dio 6 retka: Vulg. prevodi: „ne će odustati od svojih namisli, dokle ih u djelo ne provedu“. Smisao je izvornika isti, no prevod Vulg. ipak nije točan, jer glagol u izvorniku glasi יִבְבֵּר (jibbacer), a to je 3 l. sing. a ne plurala, kako to po Vulg. izgleda; a i ne znači baš „odustati = desistere“ dali: „zapriječiti = cohi- bere“. Ovdje je 3 l. sing. fut. od pasivnog oblika Niphal, a mo- žemo prevesti u neutralnom obliku: „i ne će im biti teško, da izvrše ono, što su naumili izvesti“.²

U r. 7. Vulg. prevodi hebrejski glagol לֹא יִשְׁמְעוּ (lo jišmeu) „ut non audiat“. Slijedilo bi po tom po Vulg., da je Bog htio, da ogluhnu oni, koji su gradili kulu. Glagol שָׁמַע (šama) znači do istine ponajprije „čuti, slušati“, no znači ta- kođer i „ono, što se čuje razumjeti“ (audita intelligere), pa tako se mora ovdje prevesti, kako se to iz cijelog konteksta razabire.

Od velike je važnosti znati značenje glagola בָּלַל (ba-

¹ Gesenius — kako gore — str. 931a, b. Ovako prevodi također i naš Škarić: Sveto Pismo St. i N. Z.: sv. I. Beč 1858. u bilješci 4. pogl. 11. Geneze.

² Gesenius — k. g. str. 150a

lal) i samostavnika שָׁפָה (safa), što dolazi u r. 9., jer o tome ponajviše ovisi riješenje drugog našeg pitanja, da li je naime bila prava pometnja jezika. Izvan svake je sumnje da בָּלַל (balal)³ znači „pomesti = confundere = *συνέχειν*“, akoprem imade i drugo značenje, kao što je stalno i to, da שָׁפָה (safa)¹ znači „jezik = lingua = *γλῶσσα*“. Da li se u tom značenju mora ovdje uzeti, to ćemo već kasnije vidjeti.

Što se tiče svih ovih devet redaka, nemamo uzroka da posumnjamo o njihovoj vjerodostojnosti. Nalaze se u svim hebrejskim izvornicima i u svim prevodima i to kao odlomak 11. poglavlja Geneze, pa kao što je ove auktor Mojsija, tako je on auktor i ovog odlomka. Suvišno bi bilo ovdje napose dokazivati, kad se kod svih „Uvoda u sv. Pismo“ nalazi na izobilj dokaza, da je zazbilj Mojsija napisao Genezu, doslijedno i naše poglavlje.²

Ipak moderni kritičari kao drugdje tako su i u ovom pitanju u očitoj opreci sa tim jasnim dokazima i sa čitavom predajom židovskom i kršćanskom, pa po njima nije ovo 11. poglavlje Geneze, kao i nekoje druge odlomke Pentateuha iliti pet prvih knjiga sv. Pisma, Mojsije napisao, nego je to napisano kasnije, za vremena židovskog kraljevstva, a od nekog nepoznatog auktora, koga oni „Jahvistom“ nazivlju. Zovu ga tako, jer da on svaki put, kad spominje Boga, upotrebljava naziv יהוה (Jahve), protivno onome, što čini drugi auktor u tom Pentateuhu, koji upotrebljava naziv אֱלֹהִים (Elohim). Tako drže

Ewald, Gunkel, Wellhausen, Bude, Meyer i mnogi drugi moderni kritičari poduprti od Cornilla, koji o tom posebno raspravlja u svom uvodu u St. Z., koji je primljen kao školski tekst na protestantskim bogoslovnim fakultetima.³

¹ Spor. naše: בֵּלֵבֵתִי (balal) i שָׁפָה (safa).

² O tome napose na široko raspravlja R. Cornely: *Introductio in U. T. libros sacros* (»Cursus Scripturae sacrae«): sv. II. Paris 1897. str. 19—169 — V. i : F. Hummelauer: *Commentarius in Genesim*. Parisiis 1908. str. 4—14.

³ C. H. Cornill: *Einleitung in die kanonischen Bücher des Alt. Test.* (Grundriss der theolog. Wissenschaften). 6 izd. Tübingen 1908. str. 18—89. Vidi napose str. 28, 52—56.

Nije ovdje mjesto, da pobijam taj besmisleni sistem modernih kritičara u prosuđivanju Pentateuha, za to se hoće posebna odulja rasprava, kao što ju nalazimo u gori spomenutom Cornelyevom uvodu (str. 99.—120.). Pripominjem samo ovo: Smiješno je pretpostavljati dva ili tri ili još više auktora u jednome djelu zato, što tu nalazimo jednu te istu osobu različitim imenima spomenutu. U jednoj te istoj poslanici (n. pr. Rimljanima ili Filipljanima) Pavao zove Isusa „Gospodin Isukrst“ ili „Isus Krist“ ili „Krist Isus“ ili naprosto „Krist“ ili „Gospodin“. Slijedi li odatle, da ima više auktora dotična poslanica? Ni najradikalniji kritičar ne će se usuditi takova šta ustvrditi, kad iz cijele poslanice izbija potpuna cjelina i jedinstvenost jezika i stila. To isto se ima kazati i o Pentateuhu. Uza svu razliku naziva imena Božjeg tolika je tu jedinstvenost jezika, stila, pojimanja, da se drugčije protumačiti ne može, nego pretpostavljajuć samo jednog auktora sviju pet knjiga.

Možemo se dakle mirne duše osloniti na naš tekst, kao na autentičan i povijestan. Naglašujem ovu potonju riječ, jer se u zadnje doba — sa strane protestantskih kritičara, kojima na žalost katkada padnu na lijepak i katolički egzagete — počesto tumače mnogi događaji Geneze kao proste bajke ili dajbudi alegorije, koje se osnivaju na povijesnoj činjenici ili je tek neznatan dio pripovijesti povijestan. Tako je među inim B. Stade kazao, da je pripovijest o kuli babilonskoj i o pomutnji jezika stara babilonsko-asirska priča, koju je pisac Jahvista zabilježio i kao povijesni događaj Židovima prikazao.¹

Kao odgovor na ovaj Stadeov prigovor, mogli bismo navesti izobilj dokaza, koji nam potvrđuju povijesnu vrijednost Pentateuha u opće a Geneze napose; doslijedno i 11. poglavlja Geneze. No da ne predem djelokrug ove rasprave, upućujem cijenjenog čitatelja, koji bi se hotio ovim pitanjem zabavit, na već opetovano spomenuti Cornelyjev uvod u sv. Pismo kao i na druge kat. pisce, koji ob ovome raspravljaju.² Ja te dokaze naprosto mimoilazim i prelazim na razjašnjenje našega pitanja.

¹ Der Turmbau zu Babel 1895. — Spor. Cornill u naznačenom djelu; str. 54.

² U kratko ali sočno iznizani su poglaviti dokazi u: Devivier-Katalinić: Kršćanska Apologetika — Splet 1906. I. str. 165—178 (u članku: »Povijesna vrijednost Pentateuha.«)

3. Nekoje okolnosti.

Da nam cijeli događaj bude jasniji a riješenje poglavitog pitanja lakše, dobro je, da promotrimo nekoje okolnosti, sred kojih se isti događaj zbivao. Te su okolnosti osoba, vremena i mjesta; ostale su od manje važnosti.

a) Okolnost osoba.

Nadahnuti pisac ni ciglom riječju ne kaže nam, tko je gradio kulu babilonsku i koliko je ljudi bilo zaposleno pri toj gradnji; je li tu bilo samo kojegod pleme, ili koji čitavi narod, ili više naroda. On naprosto veli: „Kad otiđoše od istoka, nađoše ravnicu u zemlji Senarskoj i nastaniše se ondje“. Kasnije ih nazivlje „sinovima čovječjim“ ili „Adamovim“, kako to Vulg. prevodi (r. 5.), no to je tako općenito kazano, da odatle ne možemo ništa stalna zaključiti.

Svakako je više no vjerojatno, pače možemo slobodno ustvrditi kao stalno, da nije sav ondašnji ljudski rod sišao u zemlju Senarsku i ondje bio zaposlen gradnjom kule babilonske.¹ To slijedi već odatle, što potop nije bio sveopći, po čitavoj zemlji, kako se negda držalo, pa doslijedno Nojevi potomci nijesu bili jedini stanovnici zemlje. Ovako drže dandanas skoro svi egzagete, a i mora se tako držati, jer inače stoji pred nama čitav snop nerazriješivih poteškoća.

Posve je vjerojatno i to, da ni svi Nojevi potomci nijesu zašli u ravnicu Senarsku. Sigurno je proteklo dulje vremena od potopa do ove selidbe — kako ćemo to niže vidjeti — a kroz to doba Nojevih se potomaka znatno namnožilo, pa je sasvim nevjerojatno, da bi se svi bili mogli nastaniti u babilonskoj dolini, pače da bi bili odlučili ne udaljivat se od tog mjesta. Maleno jedno pleme može se izdržati dulje vremena na jednom mjestu, no drugčije je, kad je to pleme veliko — kako je to u našem slučaju bilo. Tada je neophodno potrebno, da se jedan odio drugdje smjesti, gdje će bit siguran za hranu i druge potrebštine života. Suvise po predašnjem 10. pogl. r. 6. slijedi, da su i Egipćani bili ogranak Nojevog stabla. No očito je, da je Egipat bio odavno prije Abrahama napučen, te je nemoguće držati, da su se u nj uselili tekar iza pometnje jezika, o kojoj

¹ Kako to stariji egzagete uče V. Cornelius a Lapide: *Commentaria in Genesim*, Cap. XI.

nam govori Mojsije u 11 pogl. Geneze, jer se taj događaj zbio ne dugo prije Abrahama.¹ Pa i ona bojazan, koja se očituje u 4 retku: „da se ne bismo rasijali po svoj zemlji“, daje naslućivati, da su se Nojevi potomci već koji put razdijelili i razišli na razne strane, te je samo jedan ogranak sišao u ravnicu Senarsku i naselio se ondje, te htio gradnjom kule zapriječiti daljnje dijeljenje.

No koji je to ogranak bio? Jesu li to bili Semovci ili Kamovci ili Jafetovci?

Prelat Zschocke² drži, da su to bili Kamovci i to pod Nimrodom, koji bi bio unuk Kama, sina Nojeva. On to tvrdi na temelju 10. pogl. Geneze, gdje se u rr. 8—11. čita: „Hus rodi i Nimroda; a on prvi bi silan na zemlji... A početak carstvu njegovu bješe Babiloni Arahia Had i Halana u zemlji Senaru“...

Nije isključena mogućnost ove Zschockeove hipoteze, no mislim, da iz riječi Mojsijevih ne slijedi, da je Nimrod saziđao Babilon, nego naprosto, da je taj grad bio Nimrodovom prijestolnicom. S druge strane, kad bi se ovo devet redaka 11. pogl. odnosilo na Nimroda, doslijedno na Kamovce, ne znam kako bi bili stavljani u ovo poglavlje, u kojem je govor isključivo o Semovcima, kao što je o Semovcima govor također pri svrsi predašnjeg, naime 10 pogl. Bio bi neki neumjesni, besmisleni umetak. Zato je puno vjerojatnije mnijenje onih egzageta, koji tvrde, da su Semovci bili, koji su se nastanili u dolini Senarskoj i namislili zidati kulu. Držeć se ovog mnijenja sasvim se lako razumije, zašto Mojsije nakon što je opisao događaj pometnje jezika, odmah pridodaje: „A ovo je pleme Semovo...“ itd.³

Po mom mnijenju glavni razlog, zašto moramo držati, da je u Gen. 11., 1—9. govor o Semovcima, jest ovaj: Iz cijelog

¹ Sr. Vigouroux: *Le livres saints et la critique rationaliste*. Paris 1891. sv. 4. str. 277.

² *Historia sacra Ant. Test.* — 4. izd. — Vindobonae et Lipsiae 1894. str. 46. — Istoga mnijenja bio je i Cornelius a Lapide — k. g. — s tom razlikom, da Zschocke to veli o samim Kamovcima a na čelu im Nimrod, dočim C. a Lapide o svim Noevim potomcima, pače o cijelom ondašnjem ljudskom rodu, koga da je Nimrod potakao na gradnju kule.

³ Sr. Schöpfer: *Geschichte des Alt. Testaments.* — 2. izd. Brixen 1895., str. 75. — Vigouroux: *Le livres saintes et la critique rationaliste*, sv. IV. Paris 1891. str. 277. — Delattre: *Le plan de la Genese.* u »Revue des question historiques.« — (srpanj) 1876.

Mojsijevog djela razabire se očita njegova namjera, da prikaže povijest izraelskog naroda. U tom smjeru napisan je sav Pentateuh. Zato Mojsijevo pripovijedanje, koje u prvim poglavljima Geneze imade sveopći karakter, suživa se sve više i više, dok se ne ograniči samo na povijest odabranog puka. Svi ostali događaji svjetske povijesti za Mojsija su sporedna stvar, on ih se dotiče samo u toliko, u koliko imaju kakova odnošaja sa izraelskom poviješću.

Imajuć ovo na umu ne znam, kako bismo protumačili muk Mojsijev o pradomovini Izraelićana, kad je on istim Izraelićanima kazao domovinu nekih obližnjih naroda, kako se to razabire iz 10. pogl. r. 5., 19., 30. To bi bilo tim začudnije, što je Mojsije zabilježio pradomovinu jednog ogranka Semovskog, naime Jektanovaca (G. 10., 30.), ali od kojih ne proističu Izraelićani. Uzevši dakle u obzir ovu okolnost, moramo kazati, da je Mojsija, govoreć u 10. i 11. pogl. Geneze o razdjeljenju Nojeva potomstva, sigurno i pradomovinu odabranih Nojevih potomaka naznačio. No jer ju ne nalazimo spomenutu u pogl. 10., bez sumnje to mora biti zemlja Senar, o kojoj je govor u početku 11. pogl. U istinu i jesu Izraelci proizašli iz Senara, jer Ur kaldejski, gdje je živio Tare otac Abrahamov pripadao je Senaru, ili ako nije baš pripadao, svakako je bio u neposrednoj blizini, kako se može razabrati iz onoga, što ću niže kazati o zemlji Senarskoj pod točkom c) okolnost mjesta.

b) Okolnost vremena.

Nije moguće matematičnom točnošću odsjeći, koje su se godine ili kojeg vijeka Semovci odijelili od druga dva plemena Nojeva i nastanili se u zemlji Senarskoj, te počeli zidati kulu. S jedne strane, jer nam Mojsije te godine nije zabilježio, a s druge strane, jer nam je čitava Mojsijeva kronologija dosta nejasna, pa i one godine prastare izraelske povjesti, koje nam se čine stalnima, možda se moraju metnuti u koji vijek prije ili poslije, nego li što to mi obično držimo.

Hummelauer u svom uvaženom tumaču Geneze¹ kaže, da je bar nešto vremena moralo proteći od potopa do događaja, o kom je govor u 11. pogl. Geneze, tako da su razna plemena već bila naselila nekoje krajeve Azije. On naime pretpo-

¹ Sr. de Hummelauer: Commentarius in Genesisim (Cursus Scripturae sacrae). Parisiis 1908. str. 303.

stavlja, da su se sve one razne razdiobe naroda, o kojima je govor u 10. pogl. zbile prije naše razdiobe.

Mi možemo slobodno poći dalje i kazati, da se naš događaj zbio dosta dugo poslije potopa. Mojsije kaže o Semovcima, „kad otiđoše od istoka nađoše ravnicu uzemlji Senaru“ itd. Općenito je mnijenje egzageta, da se Nojeva koraoblja zaustavila na brdu ili u blizini brda Ararat, te su tu najprije obitavali sinovi Nojevi iza potopa. Brdo je Ararat pako na sjeveru, a ne na istoku Senara iliti Babiloniji, kako će to svatko razabrati iz karte geografične. Budući pak da Mojsije veli, da su otišli od istoka, možemo potpunim pravom zaključiti, da su Semovci otišli sa Ararata najprije na istok, a odatle na zapad u Senar tražeći sebi zgodno obitavalište.¹ No nijesu to u jednom mahu učinili; Semovci bo nijesu bili nomadi, te možemo pretpostaviti, da su se na raznim mjestima i dulje vremena zaustavljali, dok im nije bilo na dotičnom mjestu pretijesno. Moralo je dakle više vijekova proći, dok su napokon našli ravnicu Senarsku i tu se nastanili.

S ovime bi bilo u skladu ono, što Mojsije veli u pogl. 10. r. 25. (nižući Semovo rodoslovlje): A Heberu se rodiše dva sina: jednome bješe ime Faleg, jer se u njegovo ime razdijeli zemlja, a bratu njegovu ime Jektan“. Tumačeć ovaj redak mnogi stariji egzagete² drže, da je ovdje govor o razdiobi zemlje za vremena kule babilonske, te je stoga u ono devet redaka slijedećeg 11. poglavlje potanje opisao Mojsija tu razdiobu zemlje. Hummelauer se protivi onom razlogu, što navode stariji egzagete iz etimologije Falegova imena (פלג) = falag = razdijeliti), jer da u 11. poglavlju (u hebrejskom tekstu) nalazimo isti glagol za označenje razdiobe, dali drugi, naime פּוּץ = pavaz.

No uza svu tu primjetbu Hummelauerovu mislim, da je ipak vjerojatno, da je baš za Falegova vremena bilo razdijeljeno Semovsko potomstvo u Senaru. A evo zašto: Kad nam Mojsije u 10. pogl. Gen. crta rodoslovlje Semovo, prekida ga kod poroda Falegova, te ispuštajući potomke Falegove, od koga vuku lozu Izraelci, spominje nekoje potomke Falegova brata Jektana;

¹ Hummelauer l. c. str. 333.

² V. Cornelius a Lap. — kako gore — tumačeć r. 25 pogl. X. Gen.

dočim Falegovo rodoslovlje prihvaća, nakon što je opisao pometnju jezika, pa spominje pri svrsi istog poglavlja Taru i njegova sina Abrahama kao potomke Falegove. Odatle dakle, što Mojsije dijeli Semovce u Falegovce i Jektanovce, te između rodoslovlja jednog i drugog brata umeće pripovijest o gradnji kule babilonske i o pometnji jezika, možemo potpunim pravom zaključiti, da se taj opisani događaj zbio baš u njihovo doba, dakle za Falegova vremena, kako to mnogi stariji i nekoji noviji egzagete drže.

Po tom da označimo vrijeme našeg događaja, od potrebe je znati, kad je Faleg živio, a to je teško ustanoviti. Mojsije opisujući rodoslovlje Semovo (11, 10—32.) kaže nam ovo:

Sem 2 godine poslije potopa rodi Arfaksada. Arfaksad u 35. godini života rodi Sala; ovaj u 30. godini rodi Hebera, a Heber u 34. godini rodi Falega, a Faleg je živio u svemu 239 godina. Stavimo, da se kula počela zidati u starosti Falegovoju, kad mu bilo 200 godina, tad dobivamo, zbrojiv sve, slijedeći broj:

$$2 + 35 + 30 + 34 + 200 = 301.$$

Prema ovom slijedilo bi, da se kula babilonska zidala oko g. 300. poslije potopa. No ovaj broj ne smije se uzeti kao apsolutne vrijednosti; po tekstu samaritanskom izlazi dvostruko, a po aleksandrinskom prevodu skoro trostruko veći.¹ Koji je od ovih triju tekstova na ovom mjestu najtočniji, ne može se kazati, po svoj prilici nijedan nije točan. U izvorniku Mojsijevu svakako je morala biti posvemašnja točnost, no prepisivači, dotično prevodioci, uzeli su jedan broj za drugi — a to je u hebrejskom jeziku sasvim lako — te se tako tumači ovo nesuglasje u Mojsijevoj kronologiji. Ne znamo opet ni to, da li je Mojsije točno pobilježio sve generacije Semove ili samo neke — poglavitiije; tako da bi Faleg mogao biti unuk ili prounuk Heberov a ne sin njegov.² Tako bi i s ovog pogleda bilo nestalno gori naznačeno doba. Svakako jest vjerojatno.

c) Okolnost mjesta.

Ovu okolnost možemo lakše i točnije odrediti, nego li onu vremena i osoba. Nadahnuti pisac izričito veli: „A kad oti-

¹ Hummelauer — k. g. — str. 342. i 343.

² Zchocke — k. g. — str. 46. Spor. Evanđelje Luk. 3, 35—36., gdje je umetnut Kainan, kao sin Arfaksadov, dočim ga hebrejski tekst Geneze ne spominje.

doše od istoka, nadoše ravnicu u zemlji **Senaru** i nastaniše se ondje“ (11, 2.).

U istoj toj zemlji Senarskoj bijahu — kako se to razabire iz predašnjeg poglavlja r. 10. — gradovi Babilon i Arah i Ahad i Halana. Dok bi nam mogla biti nepoznata pozicija triju zadnjih gradova, svi ipak potpunom sigurnošću možemo naći na zemljopisnoj karti mjesto starodrevnog grada Babilona. Nalazi se na središnjem tijeku rijeke Eufrata u Mezopotamiji. Tu dakle moramo potražiti i Senar.

Prof. Shöpfer kaže, da je Senar biblijski naziv Babilonije, možda istovjetan sa „Sumir“ (Sumer), o kojemu je govor u klinčastim pismima, a označuje južni predjel od grada Akkada, u blizini današnjeg Bagdada.¹ Zahvaćala bi pak ta zemlja Senar čitav onaj predjel, što se proteže između dviju rijeka Eufrata i Tigrisa od današnjeg Bagdada pa sve do sjedinjenja obiju voda u jedno korito, a to je nedaleko perzijskog zaljeva. Dakle sav onaj predjel, što se kasnije nazvao Babilonijom i Mezopotanijom.

M. Hagen u svom prekrasnom biblijskom Atlasu² označuje granice Senara i gore na sjeveru od Bagdada u Akkadiji, što je posve vjerojatno, kao što je vjerojatno i to, da je i ovakraj rijeke Eufrata koji komad zemlje pripadao Senaru. Prema tome bio bi u Senaru i Ur kaldejski, Abrahamovo rodno mjesto.

Naznačeni predjel zemlje među Eufratom i Tigrisom u svemu odgovara onome, što Mojsije kaže o gradnji kule babilonske. Predjel je to, koji se nalazi između dviju rijeka; zato je zemljast i bez kamenja, te se umjesto kamenja moraju upotrebljavati opeke za gradnju. A zemlja je baš zgodna za pravljenje opeka.³ Tu se nalazi u obilju pakline (asfalta), koja izvire kao tekućina iz podzemnih vrela, vri poput vrelog ulja ili smole, na suncu otvrdne, te je zgodan za zidanje namjesto kreča.⁴ Danas je taj predjel zapušten, no već je po naravi svojoj plodan, a u prastaro doba bijaše plodovitiji, zato su bez ikakova straha od oskudice oni davni Semovci mogli pomišljati

¹ U naznačenom djelu: Geschichte des Alt. Test. str. 74.

² Atlas Biblicum (Cursus Scripturae sacrae). Parisiis 1907. str. 102. Spor. tablu 1 i 5: D, E, 2, 3.

³ F. Vigouroux: La Bible et les decouvertes modernes — sv. I. Paris 1896. — str. 377.

⁴ Gesenius — k. g. — str. 320.

na dugotrajno obitavanje u zemlji Senarskoj i graditi znak, da se ne rasiju u druge strane zemlje.¹

Tako dakle možemo sa potpunom sigurnošću ustvrditi, da se događaj, o kome se bavimo, zgodio u Mezopotamiji.

(Svršit će se.)

¹ Plodovitost Babilonije nekdašnje i sadašnje lijepo prikazuje Fr. Delitsch u svom putopisu: »Im Lande des einstigen Paradieses« Stuttgart 1903. str. 2—10.